

Καταφύγια, Κ. Μπαλάσκας (άρθρο)

Μπαλάσκας Κώστας

Καταφύγια

Προτείνεται να μελετηθεί σε συνδυασμό με το ποίημα του Κ. Καρυωτάκη [\[Είμαστε κάτι...\]](#), ή με όποιο άλλο κείμενο περιλαμβάνεται στην υποενότητα Καταφύγια

Καταφύγιο είναι ο «τόπος» (γενικά) ή ο κατάλληλα διαμορφωμένος και συνήθως υπόγειος χώρος

(ειδικά), στον οποίο καταφεύγει κάποιος προκειμένου να προφυλαχτεί από κινδύνους και απειλές, από δυσμενείς καιρικές συνθήκες, από διώκτες ή ενοχλητικούς, να κρυφτεί, να προστατευτεί, ή απλώς να ησυχάσει. Αυτά ως προς την κυριολεκτική σημασία, αλλά εδώ θα μας απασχολήσει η μεταφορική σημασία της λέξης, τα καταφύγια δηλαδή που σχετίζονται με τον ψυχικό βίο των ανθρώπων, σε συνάρτηση βέβαια με την πραγματική ζωή τους. Τέτοιο καταφύγιο της ψυχής είναι πρώτα πρώτα το όνειρο, στο οποίο καταφεύγουμε για να αποφύγουμε μια πεζή πραγματικότητα, που μας περιβάλλει.

🔍 ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Φυσικά και ονειρεύομαι.

Ζει κανείς μόνο μ' ένα ξερό μισθό;

(Κική Δημουλά)

Άλλες φορές η πραγματικότητα δε μας χωράει, μας πιέζει, μας προκαλεί ανία, πλήξη, θλίψη, απογοήτευση, μας φέρνει δυσκολίες, εμπόδια, διαψεύσεις, ανατροπές, ασθένειες, ενίοτε μας υποχρεώνει σε ανώμαλες ή αναγκαστικές προσγειώσεις και άλλοτε πάλι μας μαυρίζει τη ζωή σε βαθμό που κάποιοι καταφεύγουν στην αυτοκτονία, αλλά δεν εννοούμε εδώ τέτοιο καταφύγιο. Εννοούμε τη νοερή καταφυγή σε μια άλλη, μια δεύτερη πραγματικότητα, που τη φτιάχνουμε εμείς μόνοι μας κατά το αίσθημα και την επιθυμία μας σαν μηχανισμό άμυνας, ένα ιδιωτικό καταφύγιο, όπου καταφεύγουμε για να αντέξουμε και να αντισταθούμε. Ένα καταφύγιο-υποκατάστατο ζωής, που μας διαφυλάσσει, μας παρηγορεί, μας βοηθάει να υπομείνουμε τις δυσκολίες και τις αναποδιές τρέφοντας την ελπίδα του άλλου και του καλύτερου. Αυτή η δεύτερη πραγματικότητα, του ονείρου και της φαντασίας, γίνεται συχνά δίχτυ προστασίας, σανίδα σωτηρίας αλλά και κίνητρο δράσης.

...κείνο που με σώζει είναι που ονειρεύομαι σαν τον Καραγκιόζη
(Δ. Σαββόπουλος)

Όποιος πεινάει, καρβέλια ονειρεύεται, λέει και η παροιμία, αλλά με το να ονειρεύεσαι καρβέλια, δε χορταίνεις, Καραγκιόζη μου. Δε χορταίνεις βέβαια, αλλά ξεχνάς την πείνα σου και επιπλέον ζεις μια πιο αληθινή ζωή, ζεις αυτό που θέλεις και όπως το θέλεις, με τη φαντασία και τις συναφείς λειτουργίες της: την ονειροπόληση και τη φαντασίωση, τη μνήμη και την ανάμνηση, την ψευδαίσθηση και την αυταπάτη σε έλλογες και ελεγχόμενες δόσεις, την απαντοχή και την ελπίδα με λογισμό και μ' όνειρο. Το όνειρο γίνεται ασφαλές καταφύγιο που μπορεί να καλύψει το κενό, την έλλειψη, το έλλειμμα και το ελλείπον, έστω και προσωρινά, έστω και με τρόπο μη πραγματικό, ουτοπικό.

Ό,τι ποτέ δεν έζησε μες στ' όνειρό του ζει...

(Μ. Χατζιδάκις)

Όχι μόνο στον ύπνο, όπως ο κυρ Αντώνης, αλλά εξίσου στον ξύπνο και συνειδητά η φαντασιακή αναπλήρωση και προβολή του επιθυμητού ελλείποντος, που λέγεται και όραμα, αποτελεί το πιο προσιτό καταφύγιο σε κάθε ανεπιθύμητη κατάσταση. Όταν μάλιστα αυτό το καταφύγιο, αφυπνίζοντας κάποιες λανθάνουσες δυνάμεις, βρίσκει διέξοδο είτε στην τέχνη (που έχει και πολλές πόρτες) είτε στην έρευνα, την επιστήμη, το φιλοσοφικό στοχασμό, τη θρησκευτική αφιέρωση, την πολιτική-κοινωνική δράση είτε ακόμα στην επιχειρησιακή-επαγγελματική ή στη συναισθηματική-ερωτική αφοσίωση, τότε το όνειρο προεκτείνεται στην πραγματική ζωή και το καταφύγιο γίνεται χώρος επιτυχίας και ευτυχίας. Γίνεται ώθηση για δημιουργία, για ποίηση με την ευρύτερη δυνατή έννοια και όχι μόνο με την ειδική του καβαφικού Ιάσωνος Κλεάνδρου, που τρέχει και αυτός στο καταφύγιό της, απογοητευμένος από το γήρασμα του σώματος και της μορφής του.

Εις σε προστρέχω Τέχνη της Ποιήσεως

.....

Τα φάρμακά σου φέρε Τέχνη της Ποιήσεως

που κάνουνε- για λίγο - να μη νοιώθεται η πληγή.

(Κ.Π. Καβάφης)

Είναι όντως προνομιούχοι οι άνθρωποι που βρίσκουν καταφύγιο στην τέχνη (ο *altra cosa*, που λέει ο Σολωμός ή κάτι άλλο, δηλαδή) και καταφέρνουν με αυτό να γεμίζουν τη ζωή τους, να εκπληρώνουν τις όποιες ανεκπλήρωτες και απωθημένες επιθυμίες τους ή να καλύπτουν τα αβίωτα κενά του βίου, περνώντας ουσιαστικά όλη τους τη ζωή στο καταφύγιό τους, όπως οι ασκητές, υπηρετώντας το όνειρό τους. Όμως αυτοί είναι λίγοι. Με τους πολλούς, τους μη προνομιούχους, τι γίνεται; Πού καταφεύγουν οι πολλοί, όταν το όνειρο και η φαντασία δε λειτουργούν λυτρωτικά και η φρίκη του κενού δείχνει τα δόντια της;

Υπάρχουν ποικίλα καταφύγια για όλους. Ένα σύνολο θετικών καταφυγίων αποτελούν τα λεγόμενα χόμπι, με την προϋπόθεση βέβαια ότι υπάρχει ελεύθερος χρόνος και ότι δεν

υποχρεώνουν οι ανάγκες του βίου τον άνθρωπο να δουλεύει συνεχώς για να τα βγάλει πέρα. Χόμπι (hobby) λοιπόν είναι η ευχάριστη ασχολία με την οποία επιλέγει κάποιος, ερασιτεχνικά ή εθελοντικά, να περνάει τον ελεύθερο χρόνο του. Τα χόμπι είναι πολλά και ο καθένας ακολουθεί αυτό που του ταιριάζει, ατομικό ή ομαδικό. Άλλος έχει χόμπι το κυνήγι, άλλος το ψάρεμα, άλλος τα ταξίδια, άλλος φωτογραφίζει, ζωγραφίζει, διαβάζει (λογοτεχνία, ιστορία κ.λπ.), γράφει (αναμνήσεις, επιστολές κ.λπ.), αθλείται, πεζοπορεί, ορειβατεί, ψαρεύει, κεντάει, πλέκει, ακούει κλασική μουσική, μαγειρεύει, παίζει κάποιο όργανο, μετέχει σε χορωδίες, σε θεατρικούς ή χορευτικούς ομίλους, σε μουσικά συγκροτήματα, σε σωματεία, μαστορεύει ή σερφάρει στο διαδίκτυο, αλληλογραφεί κ.λπ. Άλλος πάλι είναι συλλέκτης (συλλέγει φυτά, γραμματόσημα, νομίσματα, δίσκους, φωτογραφίες, παλαιά βιβλία, κάρτες κ.λπ.) άλλος βλέπει τηλεόραση, ταινίες, βιντεοταινίες και γενικά όττω τις έραται, ό,τι αγαπάει ο καθένας δηλαδή, αρκεί να είναι κάτι σταθερό και η ενασχόληση με αυτό να δίνει ευχαρίστηση στον άνθρωπο, δώχνοντας την ανία, την πλήξη, τη στενοχώρια, το κενό και δίνοντας την αίσθηση της δημιουργίας. Δεν είναι μάλιστα λίγοι αυτοί που έχουν καταφέρει να μετατρέψουν το χόμπι τους σε προσοδοφόρο επάγγελμα και σε παραγωγική δραστηριότητα ή να διακριθούν ως ερασιτέχνες σε διάφορους τομείς.

Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε και τα διάφορα ιδεολογικά καταφύγια στα οποία συχνά προσφεύγουν πολλοί, όπως είναι οι ποικιλώνυμες οργανώσεις και ενώσεις με θρησκευτικό, πολιτικό, οικολογικό ή άλλο χαρακτήρα και με σκοπό τη στράτευση, τη στρατολόγηση, τον προσηλυτισμό και τη δημιουργία πιστών οπαδών. Εδώ εντάσσονται και οι φανατικοί οπαδοί διαφόρων, ποδοσφαιρικών κυρίως, ομάδων, συνασπισμένοι σε «συνδέσμους». Αυτά τα ιδεολογικά καταφύγια θεωρούνται θεμιτά και κοινωνικώς αποδεκτά, εφόσον κινούνται σε πλαίσιο νομιμότητας και δεν εκτρέπονται σε αρνητικές ή βίαιες συμπεριφορές. Αντίθετα, υπάρχουν κάποια άλλα καταφύγια που θεωρούνται κακόφημα και η καταφυγή σ' αυτά αποβαίνει πάθος συχνά καταστροφικό, όπως είναι π.χ. η χαρτοπαιξία και ο τζόγος ή η συμμετοχή σε συμμορίες με δράση κοινωνικά απαράδεκτη και απαγορευμένη. Στο σημείο αυτό μπορούμε τέλος να αναφέρουμε και τα αρνητικά καταφύγια των αποκαλούμενων τεχνητών παραδείσων, όπως είναι το αλκοόλ και τα ποτά, τα ποικίλα ψυχοτρόπα φάρμακα και οι ναρκωτικές ουσίες, που συνήθως δημιουργούν εθισμό και είναι επικίνδυνα για την υγεία και για την ίδια τη ζωή, ένα είδος βραδείας αυτοκτονίας.

Βλέπουμε λοιπόν ότι υπάρχουν ποικίλα καταφύγια, στα οποία οι άνθρωποι μπορούν να καταφύγουν είτε για να γεμίσουν τη ζωή τους είτε για να αντιμετωπίσουν αντιξοότητες είτε για να ελαττώσουν τη μιζέρια του βίου με κάποιο ελκυστικό υποκατάστατο, μια και η καθημερινή δουλειά τους δεν τους δίνει συνήθως άλλη ικανοποίηση πέρα από την κάλυψη αναγκών βιοπορισμού. Ο καθένας ας βρει το καταφύγιό του.

Δραστηριότητες

1. Σύμφωνα με το κείμενο οι άνθρωποι επινοούμε νοερά καταφύγια ως έναν μηχανισμό άμυνας «για να αντέξουμε και να αντισταθούμε» στις δυσκολίες της πραγματικότητας. Πώς μπορούν αυτά τα νοερά καταφύγια να αποτελέσουν πηγή ενέργειας και δημιουργικότητας;
2. Να εξηγήσεις σε μια παράγραφο, με δικά σου λόγια, με ποιες προϋποθέσεις το όνειρο μπορεί να γίνει ασφαλές καταφύγιο. (100 - 150 λέξεις)
3. «Είναι όντως προνομιούχοι οι άνθρωποι που βρίσκουν καταφύγιο στην τέχνη...»
 - α) Συμφωνείτε με την άποψη του συγγραφέα;
 - β) Τι μπορεί να προσφέρει στον άνθρωπο η καταφυγή στην τέχνη; Να απαντήσετε με βάση τα βιώματά σας και, αν θέλετε, να ανατρέξετε στο κεφάλαιο [Μονόλογοι και διάλογοι για την Τέχνη](#) και να αξιοποιήσετε τα σχετικά κείμενα.
4. Σύμφωνα με το κείμενο τα καταφύγια που επινοούμε μπορεί να είναι λυτρωτικά αλλά και καταστροφικά. Συμφωνείτε με την άποψη του συγγραφέα; Να αναπτύξετε τις σκέψεις σας σε 200, περίπου, λέξεις)
5. Ένα από τα χαρακτηριστικά του κειμένου του Μπαλάσκα είναι η διακειμενικότητα. Να εντοπίσετε τις αναφορές που κάνει ο συγγραφέας σε διάφορα κείμενα και να συζητήσετε τι κατά τη γνώμη σας πετυχαίνει με τη συγκεκριμένη επιλογή.
6. Σε μια προσωπική σου ανάρτηση σε νεανικό blog, όπου γίνεται συζήτηση για τις αντιξοότητες και τα αδιέξοδα που αντιμετωπίζουν οι νέοι στον σύγχρονο κόσμο, να περιγράψεις ποια μπορεί να είναι τα δικά σου καταφύγια, για ποιους λόγους τα επιλέγεις και πώς λειτουργούν λυτρωτικά για σένα. (250 - 350 λέξεις) Να αναζητήσεις αποσπάσματα κειμένων, στίχους τραγουδιών ή ποιημάτων κτλ. για να εμπλουτίσεις την ανάρτησή σου.